

Coeduquem en la primera infància

Propostes metodològiques per a la transversalització de la perspectiva de gènere en la pràctica educativa centrada en la primera infància

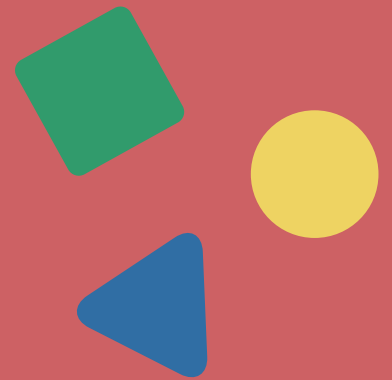
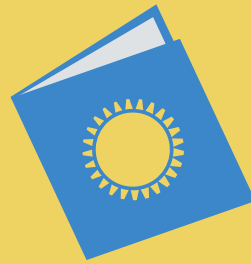
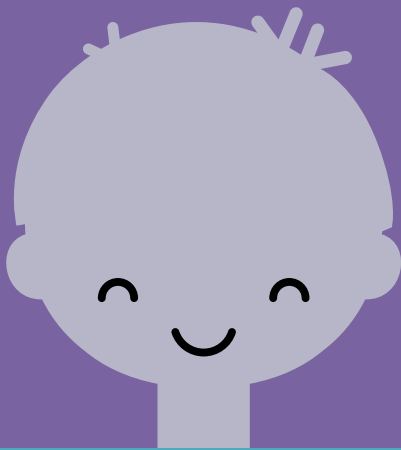
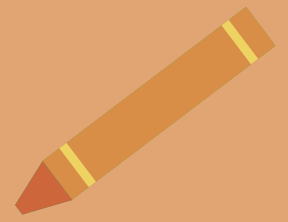
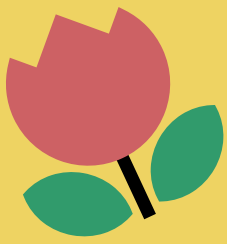
MATARÓ
Agenda 2030

Ajuntament
de Mataró

Diputació
Barcelona

Autoria: Alba Badia i Abel Huete de Caleidoscopio,
amb la col·laboració de Pau Canals i Miquel Missé.

Edició: Servei d'Igualtat i Diversitat Ciutadana
de l'Ajuntament de Mataró, 2021.

Índex

Introducció	4
1. Justificació	6
2. Propostes metodològiques d'intervenció educativa	9
2.1. Cossos	9
2.1.1. Com podem ampliar l'imaginari corporal de les criatures?	10
2.1.2. Com podem ampliar el binomi penis/vulva?	11
2.1.3. Com podem anomenar els cossos?	12
2.1.4. Com podem respondre a les preguntes i a les inquietuds de les criatures en relació amb els cossos?	12
2.2. Expressions de gènere diverses en la infància	14
2.2.1. Quan una criatura presenta comportaments de gènere diversos	14
2.2.2. Quan una criatura verbalitza inquietuds o malestars vinculats amb el gènere assignat	16
2.3. Llenguatge i comunicació	17
2.3.1. Com ens podem dirigir a les criatures tractant de disminuir la càrrega de gènere?	17
2.3.2. Com podem interpretar/relatar les emocions o les accions de les criatures sense la càrrega del gènere?	18
2.3.3. Com ampliar la mirada dels vincles afectius en la petita infància?	19
2.3.4. Com ens podem aproximar als cossos de les criatures d'una manera més igualitària?	20
2.3.5. Autorreferenciació	21
2.4. Quotidianitat i ús dels espais	22
2.4.1. Com podem repensar els espais i els materials per tal de crear un entorn més lliure i amb menys càrrega de gènere?	22
2.5. Contes	26
2.5.1. Avaluació del catàleg de contes	26
2.5.2. Catàleg de contes	26
2.5.3. Disposició i accés	27
2.5.4. Explicació dels contes	28
2.6. Festes i Tradicions	29
2.7. Referents	34
2.7.1. Què puc fer jo com a educadora?	34
2.7.2. Quines estratègies es poden utilitzar per visibilitzar referents diversos?	35
2.8. Famílies i acompanyants en la criança	36
2.8.1. Com fomentem que les famílies s'involucrin en el projecte educatiu?	36
2.8.2. Què fem quan una família no veu clar el projecte educatiu del centre?	37
Bibliografia	39
Annex 1	40
Annex 2	42

Introducció

La igualtat de gènere constitueix un dels principis fonamentals que regeixen en les societats contemporànies i avançades. Per a l'assoliment efectiu d'aquest dret i per aconseguir una societat més justa i igualitària, resulta imprescindible formar ciutadanes i ciutadans lliures, responsables, autònoms i solidaris capaços de trencar amb els models estereotipats i els comportaments excloents que encara perduren en la nostra societat, centrats en el patriarcat i l'androcentrisme.

És en aquest punt que apareix com a element imprescindible la coeducació. Coeducar significa superar les relacions de poder que supediten un sexe a l'altre, incorporar en igualtat de condicions les realitats i història de les dones i dels homes per poder actuar en igualtat, i reconèixer alhora les diferències pròpies de cada gènere.

Atesa la importància d'incorporar aquest nou factor al currículum escolar, el juny del 2017 es va realitzar, conjuntament amb la Direcció d'Ensenyament, la jornada formativa **Coeducació en la petita infància. De la teoria a la pràctica**, en què van participar totes les educadores de la Xarxa d'Escoles Bressol Municipals i alguns mestres d'educació infantil. Aquesta jornada va ser l'inici de la implementació del **projecte coeducatiu global** al conjunt de la Xarxa d'Escoles Bressol Municipals.

L'objectiu és incorporar la perspectiva de gènere en la primera etapa educativa (0-3 anys) i afavorir la construcció d'identitats el màxim de lliures, justes i igualitàries, i com a eina imprescindible de prevenció de les violències de gènere.

Aquesta iniciativa ha estat fruit d'un intens treball transversal entre el Servei d'Igualtat i Diversitat Ciutadana i la Direcció d'Ensenyament de l'Ajuntament de Mataró. Ha comptat amb diferents fases, grups i formes de participació que al llarg d'aquest temps han anat donant forma i omplint de contingut el projecte amb la implicació de tota la comunitat educativa de la Xarxa d'Escoles Bressol municipals.

El projecte de **Coeducació a les escoles bressol** de l'Ajuntament de Mataró s'emmarca dins el **III Pla d'igualtat de gènere per a la ciutadania de Mataró**, que és l'instrument de planificació estratègica i marc de referència bàsic de l'Ajuntament de Mataró en matèria d'igualtat, i continua en la línia de treball de la Regidoria d'Igualtat, Feminismes i LGTBI per avançar en la transformació cap a una societat més equitativa, justa i inclusiva.

Precisament el repte 5 del Pla fa referència a la coeducació, la formació i la creació cultural i un dels seus objectius és avançar cap a la implantació d'un model coeducatiu als centres educatius de la ciutat.

Amb la finalitat de seguir el repte mencionat, cal dissenyar intervencions socioeducatives que sensibilitzin tota la comunitat educativa per tal que prengui consciència dels elements que generen desigualtats per raó de gènere i, per tant, esdevinguin agents de transformació.

Una bona acció coeducadora tant al centre, com l'aula i l'entorn és fonamental per prevenir la violència masclista i lgtbifòbica, per reduir conductes de risc i per facilitar la detecció prematura de relacions abusives.

En resum, per continuar amb la tasca iniciada i contribuir a la creació d'una xarxa de centres educatius per a la igualtat i no discriminació, s'ha elaborat aquest material pedagògic que presenta propostes metodològiques per a la transversalització de la perspectiva de gènere en la pràctica educativa de la primera infància.

Marisa Merchán Cienfuegos

Regidora d'Igualtat, Feminisme i LGTBI i Participació

Miquel Àngel Vadell Torres

Regidor de Presidència, Educació, Formació Professional i Universitat

Ajuntament de Mataró

“Quiero imaginar una institución educativa más atenta a la singularidad del alumno que a preservar la norma (...) donde sea posible potenciar una multiplicidad de procesos de subjetivación.”

Paul B. Preciado. *Un Apartamento en Urano.*

1. Justificació

Als espais que formen els centres educatius succeeixen coses meravelloses. Si ens hi parem a pensar, aquests espais ofereixen un lloc de trobada a criatures d'òrgens, característiques i inquietuds ben diverses.

Un espai on tot un seguit de persones les acompanyen en el que hauria de ser l'aprenentatge més valuós: aprendre a mirar-se a si mateixes i a mirar el món. Desplegant tota una sèrie d'estratègies materials i relacionals, nodrim la criatura amb tota una sèrie de valors que acaben sent fonamentals en el procés de construcció de la subjectivitat de la criatura.

És per això que considerem molt important la reflexió al voltant de quins són aquests valors.

Creiem que, els valors, relats i pràctiques que revesteixen l'acompanyament educatiu han de tenir com a objectiu fonamental preservar la dignitat de la criatura.

En aquest cas, entenem per dignitat aquells processos que ofereixen l'oportunitat a la criatura de desenvolupar-se posant en valor qui és i, en conseqüència, posant en valor també qui són la resta.

Donar valor a la criatura té a veure amb brindar-li l'oportunitat de poder-se pensar des de llocs diversos, de nodrir el seu imaginari amb tota una sèrie de possibilitats, per tal que, en el procés de construcció de la seva subjectivitat, aquesta criatura aculli les característiques pròpies i les de la resta.

De ben segur sabem que les característiques que ens formen són ben diverses.

En el cas del gènere, és evident que els nostres processos de subjectivació han begut d'un imaginari molt encorsetat, un imaginari que no acaba d'encaixar amb les nostres característiques, personalitats i desitjos. Qui no ha sentit que hi havia quelcom en el propi cos, o en les vivències i expressions del gènere pròpies o en els nostres desitjos, que no encaixaven amb allò que s'esperava de nosaltres? O qui no ha considerat com a estranyes aquestes característiques quan apareixen representades en una altra persona?

Traslladar els valors que les diversitats ofereixen és traslladar una visió del món més àmplia i més respectuosa amb les diverses maneres de ser i estar, i possibilita la construcció d'una subjectivitat menys constreta.

Nosaltres estem convençudes que els valors que presenten les diversitats fomenten la dignitat de la criatura i són una aposta de futur per tal de contribuir al creixement de persones més respectuoses amb si mateixes i amb la resta. Estem convençudes que aquests valors nodreixen la nostra societat i la fan un lloc més habitable per a tothom.

El gener de 2020 la Regidoria d'Igualtat, Feminisme i LGTBI de l'Ajuntament de Mataró ens va encarregar l'elaboració d'unes propostes metodològiques concretes per tal de poder transversalitzar la perspectiva de gènere en la pràctica educativa.

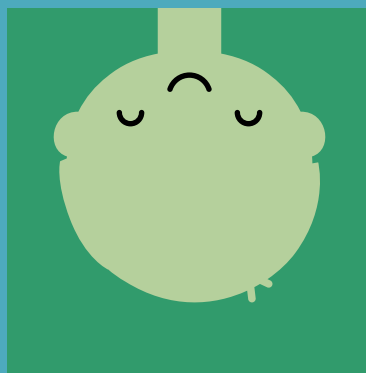
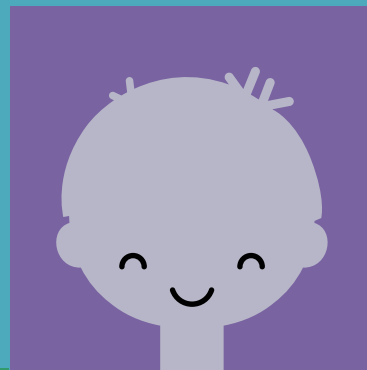
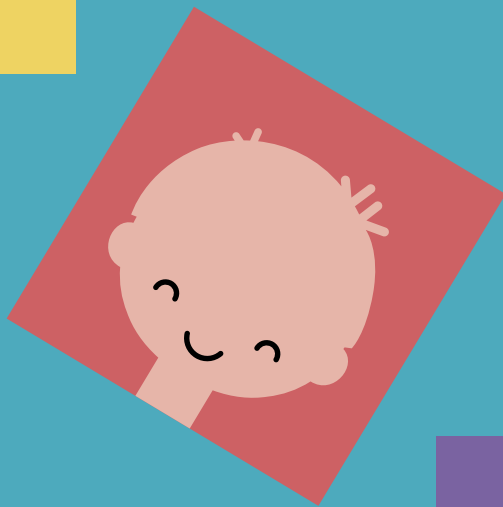
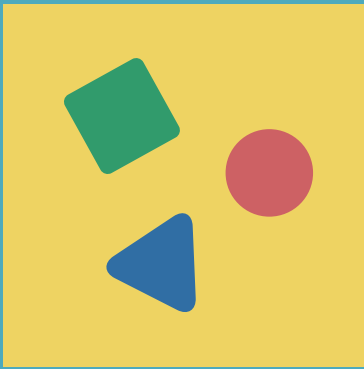
El document que teniu entre mans és fruit d'aquest procés de treball conjunt entre les educadores de la xarxa d'Escoles bressol municipals, la Direcció d'Ensenyament i la Regidoria d'Igualtat, Feminisme i LGTBI de l'Ajuntament de Mataró.

Les eines metodològiques que es presenten a continuació se centren, especialment, en les etapes de 0 a 3 anys, és a dir, en el que anomenem primera infància. Tot i així, moltes de les reflexions que hi apareixen poden ser extrapolables a altres etapes vitals.

L'objectiu fonamental d'aquestes propostes metodològiques és nodrir l'imaginari de les criatures de totes aquelles possibilitats existents referents, especialment, a la variabilitat corporal i a l'ampliació dels marges del gènere.

Alba Badia i Abel Huete
de Caleidoscopio

Propostes metodològiques d'intervenció educativa

2. Propostes metodològiques d'intervenció educativa

En aquest apartat desenvolupem tot un seguit de propostes d'intervenció educativa dividides en vuit àmbits d'interès, que són els següents: Cossos, Expressions de gènere diverses en la infància, Llenguatge i comunicació, Quotidianitat i ús dels espais, Contes, Festes i tradicions, Referents i Famílies i acompanyants en la criança. L'objectiu de cada eix és assenyalar els reptes i les oportunitats principals que es presenten tot proposant activitats, exemples i recursos concrets per facilitar-ne la implantació.

2.1. Cossos

Hem après que els nostres cossos són l'escenari on s'encarna el gènere, que el fet d'haver nascut mascle o femella (ens estem referint aquí al sexe de la persona) determina també si som homes o dones. Tot sovint, aquests cossos s'expliquen de manera contraposada i estanca, és a dir, hem après que el cos mascle té tota una sèrie de característiques físiques (pèl al cos, barba, veu greu, un penis llarg, una estructura corporal recta, etc.) i que el cos femella en té unes altres de ben diferents (no té pèl, té els cabells llargs, no té barba, té la veu aguda, mames desenvolupades, una estructura corporal corba, una vulva amb els llavis vaginals a dins, un clítoris molt petit, etc.). Considerem, però, que aquesta explicació no és correcta o, si més no, considerem que no és l'única explicació possible. Creiem que els elements que formen el sexe són molt diversos (cromosomes, hormones, genitals, gònades, òrgans reproductors interns...) i que els cossos de mascles i femelles acostumen a no respondre a les característiques que hem esmentat i que, de fet, no solament existeixen cossos de mascle o femella, sinó que també convivim amb cossos intersexuals. Aquesta idea que els cossos de mascle i femella són completament diferents i que només existeixen dos sexes s'anomena **binarisme sexual o diformisme sexual**.

El fet d'haver incorporat el binarisme sexual en el nostre imaginari ha acabat condicionant la manera en què pensem, vivim i expressem els nostres cossos i el nostre gènere.

Quan convivim amb característiques sexuals que no encaixen en aquesta visió binària dels cossos, aquestes acaben assenyalant el nostre gènere. És per això, per exemple, que quan una dona desenvolupa pèl facial a causa d'uns nivells de testosterona alts la vergonya apareix i tot sovint l'elimina, atès que és una característica que només s'atribueix a l'home i, per tant, si aquesta està present en el cos d'una dona, es modifica per assimilar el cos a la imatge de dona que es considera socialment acceptada.

Com podem observar, el fet que tinguem imaginaris tan rígids sobre el sexe acaba limitant la llibertat a l'hora de pensar de quina manera volem viure els nos-

2. Propostes metodològiques d'intervenció educativa

2.1. Cossos

tres cossos i acaba sent un avís constant del fet que hi ha coses que fallen, que els nostres cossos no són prou “masculins” o prou “femenins”.

Si sabem que les representacions majoritàries que es fan dels cossos són molt estereotipades i no responen a les diversitats corporals existents, caldria, doncs, nodrir l'imaginari de les criatures de les diverses corporalitats existents.

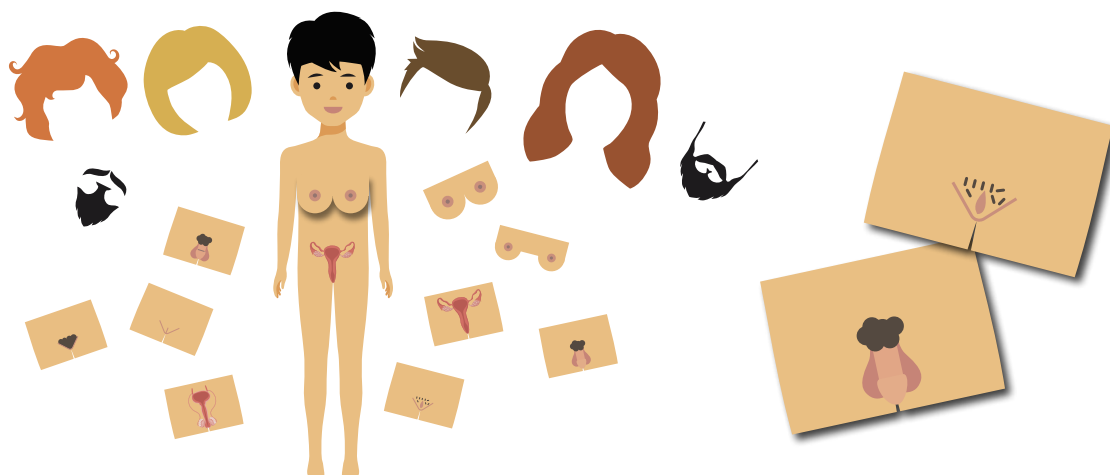
A continuació, presentem una sèrie de recursos que tenen per objectiu facilitar eines per a l'abordatge d'aquesta qüestió.

2.1.1. Com podem ampliar l'imaginari corporal de les criatures?

En les primeres etapes evolutives, les criatures aprenen a través de l'observació i experimentació del seu entorn més pròxim. Les teories de l'educació fa anys que demostren que en les primeres etapes de vida és quan es consoliden molts dels aprenentatges que després es desenvoluparan.

Una de les propostes per ampliar l'imaginari corporal de les criatures és mostrar cossos amb característiques sexuals diverses: cossos amb pèl/ sense pèl; cossos amb barba/sense barba; cossos amb mames desenvolupades/mames no desenvolupades; estructures corporals corbes/rectes; cossos amb cabells de diferents mides i colors, etc.

Un material adequat per ampliar aquesta realitat és el proposat pel projecte Vielma (per a més informació, consulteu la bibliografia), en què per mitjà d'un mural es poden provar diferents muntatges de cossos molt diversos.

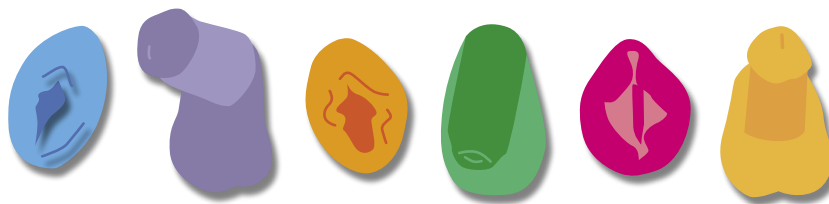

A través de la pròpia experiència les criatures també aprenen a observar les diferències, així que fomentar l'observació del propi cos i del cos de la resta de criatures és fonamental (canviar-los drets per tal que es puguin reconèixer els cossos, tenir miralls per tal que es puguin observar, etc.).

2.1.2. Com podem ampliar el binomi penis/vulva?

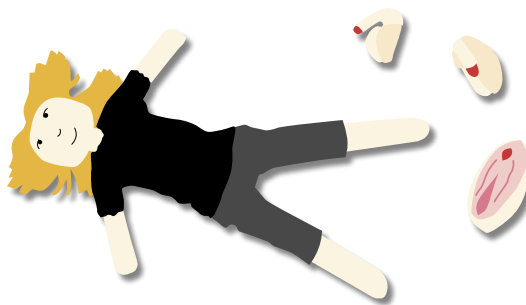
La nostra proposta no pretén problematitzar els conceptes penis i vulva, sinó ampliar aquest binomi per tal de mostrar la variabilitat genital existent, és a dir, per comprendre que de genitals n'hi ha de molt diversos i per poder explicar els òrgans reproductors sense assignar-los a cap gènere.

Podem fer servir materials plàstics que representen genitals diversos com a proposta d'experimentació i coneixença de la gran varietat de formes, mides i colors que existeixen. De nou, Vielma ofereix un exemple d'aquests materials:

El material proposat pot estar a l'abast de les criatures o es pot treure estratègicament a consideració de cada centre o cada docent segons quines siguin les necessitats i les inquietuds pedagògiques de les criatures.

És possible que en les primeres etapes d'infantil no es consideri la necessitat d'explicar els cossos explícitament i és cert que a partir dels dos anys és quan les preguntes referents als cossos es fan més presents. Tanmateix, creiem necessari poder mostrar la variabilitat existent fins i tot en les etapes lactants. Un material menys explícit, però alhora molt recomanat, seria "Le Nine" de La Ciranda (per a més informació, consulteu la bibliografia).

Fàcilment podem pensar que aquestes propostes són arriscades. No hem d'oblidar que, com a adults, hem après que l'observació dels cossos i la seva nuesa és una qüestió tabú. Però, de fet, aquesta concepció no és més que un aprenentatge. Considerem que és profundament enriquidor que les criatures puguin ampliar els seus imaginaris amb referents de genitalitats i cossos diversos per tal que l'autoestima corporal pròpia i la lectura dels cossos que es faci de la resta sigui com més respectuosa millor amb aquestes diversitats.

2.1.3. Com podem anomenar els cossos?

En relació amb la genitalitat, podríem anomenar-los per penis i vulva, perquè són els conceptes que socialment s'utilitzen per definir-los. No obstant això, considerem de vital importància posar èmfasi en la **variabilitat genital existent**.

En relació amb els òrgans reproductors interns, podem mencionar els òrgans que ens interessa explicar (ovaris, trompes, testicles, uretra, quins òrgans entren en joc en la menstruació, quins òrgans entren en joc en la producció d'espermatozoides, etc.).

Per tal d'organitzar aquests cossos amb una mirada reproductiva, però separada del gènere (òrgans reproductors masculins/femenins) i del desig (quan un home i una dona s'estimen, l'home posa la llavor dins de la dona) es podrien utilitzar els següents termes:

Cossos gestants: aquells amb capacitat de gestació.

Cossos fecundants: aquells amb capacitat de fecundar.

Cossos que no poden ni gestar ni fecundar: o bé perquè tenen una combinació de diferents òrgans reproductors (com podrien ser algunes variants de la intersexualitat) o bé perquè són cossos estèrils.

2.1.4. Com podem respondre a les preguntes i a les inquietuds de les criatures en relació amb els cossos?

Amb l'aparició del llenguatge, apareixen també inquietuds relacionades amb els cossos, atès que és el moment en què les criatures comencen a percebre les diferències existents entre el seu propi cos i el de la resta.

Algunes de les preguntes que les criatures formulen sovint es refereixen a la genitalitat. Tot sovint es pregunten per què tenen penis i no vulva o a la inversa. Tenint en compte aquestes qüestions, la idea clau és tractar de no respondre assignant un gènere al genital "perquè els nens tenen penis i les nenes tenen vulva", ni centrant-se exclusivament en la diversitat de gènere, "hi ha nens amb vulva i nenes amb penis", atès que **s'està assenyalant la divergència en el cos**, en aquest cas en la genitalitat. La idea, per tant, seria intentar positivitzar els seus genitals i el seu cos i tractant de desfocalitzar l'atenció dels genitals. Una possible resposta a aquesta qüestió seria:

"Doncs perquè hi ha persones amb penis i persones amb vulva. N'hi ha de més grans i de més petits, etc., però tots són bonics!"

Ens podem trobar, també, en situacions en què criatures amb vulva ens preguntin “quan podré pixar dreta?”. En aquest cas, la clau seria no centralitzar la resposta en la seva genitalitat, “no pots pixar dreta perquè ets una nena i tens vulva”, sinó exposar que tothom pot pixar dret, però que no sempre és adequat o còmode. Un exemple de resposta seria:

“Podries pixar dreta però fixa't que ho esquitxaries tot. I què passaria quan algú volgués asseure's? Es mullaria el cul! Tothom ha de poder asseure's per fer pipí o caca. Podries fer pipí dreta a la banyera, per exemple.”

Hi ha també d'altres qüestions com la fantasia que en algun moment de la vida els creixerà el penis, o la idea que tothom es pot quedar embarassat.

Aquesta mena de preguntes, d'entrada, no són un indicador que refereixin a una possible diversitat en la identitat de gènere de la criatura. Les respostes, haurien d'anar encaminades a tractar d'esbrinar per què fa aquesta pregunta amb l'objectiu de saber què és el que realment ens vol dir la criatura.

“Doncs el penis no et creixerà, perquè tu tens vulva però també és molt guai tenir vulva i n'hi ha de molts tipus. I per què voldries tenir penis/tenir vulva?”

“No pots quedar-te embarassat perquè no tens ovaris, però, si vols tenir criatures algun dia, hi ha moltes maneres de poder-ho fer!” (Si es considera necessari, se li poden explicar les diverses possibilitats en aquell moment, o es pot agafar la idea i un dia a classe explicar els diversos models familiars, per exemple.)

És important estar atentes a quin tipus de diàleg es desenvolupa a partir d'aquestes preguntes, si la resposta de la criatura fa referència al gènere: “Perquè vull ser un nen”, cal poder esbrinar per què aquesta criatura sent que vol ser un nen, probablement, la criatura se sent constreta pels rols de gènere. Probablement aquesta nena vol fer “coses de nen”. Si ha incorporat que els nens tenen penis, articularà el malestar derivat de la socialització en el gènere a partir d'aquesta formulació i, per tant, caldria poder fomentar un imaginari dels cossos més diversos tot ampliant les possibilitats d'experimentació d'aquesta criatura en relació amb els rols de gènere.

Les respostes són molt variables, però la idea clau és tractar d'esbrinar quin és l'imaginari i quina és la demanda que realment hi ha al darrere per tal d'actuar segons les necessitats que detectem en la criatura.

2.2. Expressions de gènere diverses en la infància

En la primera infància hi ha criatures que mostren especial interès en coses que, d'entrada, no encaixarien amb els rols de gènere que se'ls suposa, per exemple, nens que mostren especial interès per portar faldilles, pintar-se les ungles, etc. D'altra banda, pot ser que amb l'aparició del llenguatge hi hagi criatures que comencin a verbalitzar aparents incomoditats amb el gènere assignat quan neixen. Des de la nostra perspectiva, aquest tipus de manifestacions no serien un indicador d'un possible conflicte de la criatura amb la seva identitat de gènere, més aviat seria **un reclam de la criatura per expressar-se més enllà del rols de gènere que ha après.**

És, per tant, la mirada adulta la que acaba interpretant aquestes manifestacions, per la qual cosa és especialment necessari que aquesta interpretació estigui com més a prop millor de la vivència de la criatura per tal de poder desplegar estratègies que responguin a la necessitat de la criatura i no a la de la persona adulta.

2.2.1. Quan una criatura presenta comportaments de gènere diversos:

La idea seria destacar altres aspectes de la criatura i de l'acció que es presenta com a diversa, atenent la situació però no exposant-la com un fet extraordinari.

Alguns exemples:

* En Jan arriba a classe amb les ungles pintades o amb un jersei rosa amb brillants:

“Ostres, Jan, aquest jersei que portes avui és molt suau, o sembla molt calent o molt fresc. I aquestes ungles, quin color més bonic, qui te les ha pintades?”

De la mateixa manera, si és la Jana qui formula aquesta pregunta, l'objectiu seria no fomentar els estereotips de gènere amb adjectius referents a la bellesa, per exemple, sinó a l'element en si mateix.

* La Jana porta una faldilla nova molt voluminosa i plena de brillants.

“Uuuu ha de ser divertit veure volar aquesta faldilla!”

* En Jan és un nen que li agrada molt jugar a les cuinetes o amb nines i no sembla gaire interessat a jugar a jocs “masculinitzats”.

“Ostres, Jan, quina olor més bona que fa això que estàs cuinant. Què és? I per a qui ho estàs fent?”

(Si juga amb nines) *Hola, Jan, ostres, com es diu aquesta nina tant xula? Quants anys té?”*

* En Jan és un nen que te els cabells llargs i arriba amb la melena trenada.

“Jan, quina feinada! Qui t’ha fet aquesta trena tan bonica i difícil!”

* La Jana fa temps que es queixa que no vol portar vestits i un dia arriba a classe amb els cabells tallats i un xandall.

“Jana, quin tall de cabells més còmode o més fresc que portes / Ostres, Jana, fixa-t’hi, a la Mònica (mestra) també li agrada molt portar els cabells curts.”

Quan una criatura presenta interessos o expressions diverses, és molt important fomentar l'experimentació en el grup per tal que aquesta criatura no senti que, en efecte, és completament diferent a la resta i, d'altra banda, perquè considerem que l'experimentació és una eina fonamental en l'ampliació dels imaginaris de les criatures i en l'ampliació dels marges del gènere.

Exemple, en el cas d'en Jan: un dia a classe es pot proposar, per exemple, que totes les criatures es pintin les ungles o bé que portin una samarreta de casa per posar-hi purpurina, per fomentar que tothom participi en els racons de cures, etc.

Exemple: en Jan vol disfressar-se de Frozen però li fa vergonya. La mare d'en Jan proposa a l'escola que de tant en tant tothom pugui vestir-se de fada per tal d'empoderar en Jan i per contribuir que tothom pugui experimentar amb qualsevol tipus de disfressa.

2.2.2. Quan una criatura verbalitza inquietuds o malestars vinculats amb el gènere assignat

Pot ser que una criatura verbalitzi qüestions com “vull ser un nen/ vull ser una nena” o “vull tenir penis/ vull tenir vulva”. En aquest supòsit, tal com hem assenyalat, és fonamental tractar d'entendre **què ens vol dir realment la criatura**, entenent que, d'entrada, no té perquè referir-se a un conflicte amb la seva identitat de gènere.

Caldria preguntar, “per què vols ser un nen/nena” o “per què vols tenir penis/ vulva”.

Amb aquelles respostes que facin referència a les **expressions de gènere** (seran la majoria), “perquè vull jugar a pilota/ perquè vull portar vestits”, serà necessari reforçar la idea que ho pot fer, tractant d'ampliar l'imaginari d'aquesta criatura amb referents que li mostrin que, efectivament, sí que és possible ser un nen amb vestits, amb les ungles pintades o una nena que juga a pilota i que porta xandall.

En aquelles respostes que facin referència al cos caldria esbrinar quin significat té el cos per a la criatura, i ampliar el seu imaginari corporal, mostrant-li la diversitat existent tractant de traslladar-li la idea que el fet de tenir uns genitals o una corporalitat en concret no el defineix com a nen o com a nena, tot reforçant les coses boniques del seu cos, així com destacar totes aquelles coses que pot fer amb el seu cos que li agraden per tal de reforçar d'altres aspectes positius de la criatura per descentralitzar l'atenció del gènere. (Apartat 3.1 Cossos)

Exemple:

“Que bé que dibuixes, fixa't com de ràpid que corres, el que cuines fa una olor molt bona, quins colors més bonics tenen les teves samarretes, quin color de cabells, ulls més bonics que tens, que bé que balles, etc.”

2.3. Llenguatge i comunicació

La comunicació, entesa com a llenguatge verbal o no verbal, influeix en la formació dels imaginaris de les criatures i en la construcció de les seves pròpies subjectivitats, per tant, la criatura s'interpretarà a si mateixa i al món que l'envolta a través d'aquest imaginari. És per això que considerem fonamental posar la mirada en com i què comuniquem per tal d'incidir en la formació d'imaginari menys rígids i més diversos, per possibilitar processos de subjectivació més amplis i respectuosos amb si mateixes i amb la resta.

Caldria, doncs, fomentar la reflexió i posar especial atenció a com ens dirigim a les criatures, en com interpretem les seves accions o emocions i com ens aproximem als seus cossos.

2.3.1. Com ens podem dirigir a les criatures tractant de disminuir la càrrega de gènere?

No podem obviar que el llenguatge és un aspecte del desenvolupament humà que va molt en consonància amb les normes socials establertes. El gènere, com una normativa social més, marca com articulem la comunicació davant del subjecte o subjectes als quals ens adreçem. La llengua catalana i castellana estan profundament arrelades a la generització dels subjectes, per tant, es comú anomenar les persones i, per tant, els infants amb articles generitzats.

Alguns exemples de com dirigir-nos a les criatures individualment tractant de disminuir la càrrega de gènere:

- *Anomenar sempre la criatura pel nom amb el qual s'identifica.*
- *Pel nom de la classe. Exemple: Aquest esquiro! que està a sota la taula.*
- *Assenyalant algun atribut. Exemple: Aquesta personeta que té la samarreta verda.*
- *Si és possible, tractar d'utilitzar substantius o adjectius no generitzats. Exemple: Quina alegria avui, Jana!*

Alguns exemples de com dirigir-nos al grup classe:

- *Pel nom de la classe: Bon dia, Esquiro!s! Quin dia és avui?*
- *Pels noms amb els quals s'identifiquen: Jan, Jana i Estel, quin dia és avui?*
- *Assenyalant algun atribut. Aquests esquirolets de la bata verda...*
- *Jugant amb el masculí/femení genèric, anar-lo alternant de manera estratègica. Potser aquesta opció seria més interessant que el fet d'utilitzar ambdós plurals alhora, atès que, tot i que de forma benintencionada, trasllada de nou a les criatures una visió binària del gènere. (En comptes d'utilitzar "nens i nenes" o "tots i totes", podem utilitzar "totes")*

2.3.2. Com podem interpretar/relatar les emocions o les accions de les criatures sense la càrrega del gènere?

Les accions i les emocions que les criatures manifesten generalment són interpretades per les acompanyants educatives de manera diferenciada segons el gènere de la criatura.

Per exemple, és freqüent que quan **un nen** està plorant o fent crits i puntades de peu a terra s'interpreti que aquesta criatura està enfadada. D'entrada, seria una actitud que no ens sorprendria perquè és un nen, però, si entenem que la socialització de la masculinitat passa per expressar la tristesa a través de la ràbia, podríem suposar també que potser en aquest cas en Jan no sap expressar què li passa d'una altra manera i nosaltres ho estem interpretant a través dels ulls del gènere.

Així com seria interessant no donar per suposada l'emoció (ni en nens ni en nenes), potser seria interessant parlar amb la criatura i anomenar l'emoció a través del que ens expliqui.

En contraposició a l'exemple referenciat en el paràgraf anterior, ens podem trobar amb expressions emocionals que transgredeixen els rols de gènere hegemònics.

Podria ser el cas d'una nena que està plorant a crits i fent puntades de peu a terra. En aquest cas, és probable que ens sorprengui que una nena cridi i faci puntades de peu perquè no és el que "s'espera d'ella" i, per tant, acabem assenyalant de manera inconscient aquesta transgressió i hi atorguem un significat negatiu. En qualsevol cas, que cridi no és en si mateix el problema, la qüestió important és què necessita, què li està passant i com ho està expressant.

Per tal d'acompanyar les accions i emocions de les criatures tot disminuint la càrrega de gènere, seria interessant tractar de no negativitzar certes emocions o accions segons si aquestes corresponen o no corresponen al que s'espera segons el gènere de la criatura. **Cal acollir-les i tractar que la criatura pugui explicar/identificar què li passa sense atribuir-ho nosaltres i acompanyar-la a trobar maneres diverses d'expressar-ho.**

Seguint amb els exemples anteriorment esmentats, imaginem que, en preguntar-li a la criatura què li passa, aquesta contesta "estic enfadat/da". Caldria veure, per una banda, per què està enfadada i si ho considerem necessari potser podríem acompanyar la criatura a buscar altres paraules per definir millor què li passa sense imposar-les nosaltres, per exemple:

Que tens son? / Has dormit bé aquesta nit? / Pot ser que aquest esquirollet estigui cansat? / Pot ser que trobis a faltar a X? / Tens ganes de marxar cap a casa?, etc.

En el cas de les criatures socialitzades en masculí, és d'especial interès posar atenció en com defineixen o expressen les seves emocions. Atès que l'aprenentatge de la masculinitat està travessat per una manca d'expressió de certes emocions, la censura del plor o la canalització de la tristesa mitjançant la ràbia, és important poder acompanyar les criatures a cercar maneres de pensar i expressar les seves emocions de maneres més diverses i menys constretes.

2.3.3. Com ampliar la mirada dels vincles afectius en la petita infància?

Pel que fa a la interpretació dels vincles i afectes de criatures, tot i que potser a la primera infància aquestes interpretacions no acostumen a estar tan presents, caldria tractar les criatures al marge de la presumpció d'heterosexualitat. Si bé és cert que cada cop succeeix menys sovint, és habitual preguntar a infants més grans, per exemple, en el cas d'en Jan "Jan, que t'agrada alguna nena?" o en el cas de la Jana "Jana, que t'agrada algun nen?".

Probablement la pregunta més encertada, si fos necessari, seria "t'agrada algú?" independentment del gènere de la criatura.

De tota manera, creiem que és fonamental, en el cas de la primera infància, promoure un llenguatge en relació amb els vincles **al marge d'una mirada adulta sexoafectiva** o, dit d'una altra manera, tractant d'evitar la interpretació i la definició de les relacions que poden establir les criatures, al marge de les idees al voltant de la "parella". Ens sembla important assenyalar aquests vincles i fomentar-los a partir de **l'amistat i la companyonia**, atès que, en el moment de desenvolupament en què es troben, la lectura de les relacions que estableixen en clau sexoafectiva no forma part encara de la subjectivitat de la criatura i, si ho simulen, per exemple, tot jugant a "pares" i "mares" ho fan per imitació i no per consciència sexoafectiva.

Dit això, seria important nodrir l'imaginari de la criatura fent referència a l'amistat i als valors que l'envolten.

En relació amb l'àmbit sexoafectiu, caldria mostrar les diverses famílies existents, per exemple (parelles heterosexuales, homosexuals, famílies reconstruïdes, famílies homoparentals, famílies monoparentals o monomarentals, d'altres models familiars, per exemple, quan els amics també formen part de la criança, etc.) pot ajudar a ampliar l'imaginari de la criatura per comprendre que

2. Propostes metodològiques d'intervenció educativa

2.3. Llenguatge i comunicació

aquestes són opcions i possibilitats que també estaran al seu abast quan la consciència sexoafectiva dels vincles es comenci a despertar.

2.3.4. Com ens podem aproximar als cossos de les criatures d'una manera més igualitària?

Tot sovint, la manera en què ens acostem als cossos de les criatures és diferenciada segons si la criatura és un nen o una nena. Per exemple, quan les canviem, en com ens acostem a elles quan necessiten contacte físic, etc. Tot sovint, sense adonar-nos-en, podem tractar les criatures que llegim com a nens d'una manera menys tendra, dolça o afectuosa que a les nenes o, fins i tot, fer més aproximacions corporals als cossos de les nenes que als dels nens. Caldria també posar atenció en com acompanyem verbalment aquestes accions per tal de no reforçar els rols de gènere hegemònics.

Exemple: Ens estem acomiadant de la Jana i en Jan.

Acció inconscient: -tocar l'esquena d'en Jan- adéu, Jan, valent, fins demà!

Acció inconscient: -acaronar la Jana- adéu, Jana, bonica, fins demà!

Exemple: Estem canviant la Jana i en Jan.

Acció inconscient: -acaronar la Jana- que bonica que ets, Jana, veus, ja tens el bolquer net. Vinga bonica, a jugar.

Acció inconscient: -no acaronar en Jan- mira que bé que s'ha portat en Jan. Vinga, a córrer!

En si mateix, el problema no és destacar la valentia o tractar de forma carinyosa les criatures, sinó no adonar-nos que, tot sovint, acostuem a destacar més en les nenes aquells valors o atributs que refereixen la bellesa o la cura i acostuem a dirigir-nos a elles d'una manera més dolça en contraposició als nens, a qui tot sovint tractem de manera menys carinyosa tot destacant atributs com la força o la valentia.

2.3.5. Autorreferenciació

És interessant posar atenció a com s'autorrefereixen les criatures a si mateixes per tal de poder ampliar el ventall de valors amb els quals es pensen.

Alguns exemples:

* En Jan ve corrent cap a tu i et diu: Mira que fort que soc!

Exemples de resposta:

“Ostres, Jan, i tant, i fixa't també que bé que dibuixes / i mira que bé que cuines / i mira que bé que cuides els altres esquirols” (en el cas que es correspongui amb el context)

“Ostres, Jan, i tant, corres ràpid com la Jana!” (o qui hi hagi al voltant)

“Ostres, Jan, amb aquestes bambes vermelles que portes i tant que corres!” (Aquesta seria una opció de resposta per tal de desfocalitzar l'acció de les habilitats de la criatura)

* La Jana ve corrent cap a tu: Mira que bé que cuido aquest bebè

Exemples de resposta:

“Ostres, Jana, i tant / i fixa't també que bé què dibuixes / i mira que ràpid que corries l'altre dia / i quines construccions més xules que feies l'altre dia.”

2.4. Quotidianitat i ús dels espais

La primera infància és un moment clau perquè la subjectivitat de la persona està en construcció. És per això que considerem fonamental facilitar entorns i espais que alimentin l'imaginari de les criatures de possibilitats diverses al marge del seu gènere.

Alhora, creiem necessari no solament deixar a l'elecció de les criatures com utilitzen els espais o els diversos elements que el formen, sinó fomentar l'experimentació, especialment fomentar que aquelles criatures socialitzades en masculí puguin accedir a aquells espais i jocs que acostumen a utilitzar les criatures socialitzades en femení, atès que, probablement, l'escola serà l'únic lloc on ho podran fer dependent de quin sigui el seu context familiar i relacional.

Simplificant l'argument, creiem especialment interessant que aquelles criatures socialitzades com a nens puguin explorar amb els valors de la feminitat.

És molt probable que una nena trobi acceptació social i reconeixement familiar si vol jugar a camions o utilitzar xandall però no és tan obvi que un nen trobi acceptació i validació social i familiar si aquest mostra interès per jugar amb nines o vol pintar-se les ungles.

L'escola, per tant, es presenta com un agent que pot facilitar aquest entorn i, especialment, aquesta validació en positiu.

En qualsevol cas, volem promoure que les criatures, sigui quin sigui el seu gènere, puguin experimentar i eixamplar les possibilitats d'ús dels espais i dels elements que el formen per nodrir els seus imaginaris i les seves eleccions.

Dit d'una manera més senzilla, el problema en si mateix no és que els nens facin coses de "nens" i les nenes facin coses de "nenes", el problema és reforçar aquest imaginari i no possibilitar l'ampliació i l'experimentació.

2.4.1. Com podem repensar els espais i els materials per tal de crear un entorn més lliure i amb menys càrrega de gènere?

ESPÀI RACONS I ÚS DELS MATERIALS I L'ESPÀI

És probable que, si els racons estan dividits per àmbits (cures, casa, hospital, construcció, psicomotricitat, dibuix o manualitats, etc.), els nens acabin passant més temps en aquells racons més actius en comptes d'experimentar els espais de cura i tranquil·litat i que les nenes passin més temps als espais de cura i tranquil·litat en comptes d'experimentar els racons més actius, per molt que l'ambient sigui de lliure circulació.

Hi hauria diverses estratègies per tal d'ampliar el ventall de possibilitats de joc i per promoure l'experimentació de les criatures, algunes d'aquestes estratègies serien:

* Que tots els racons durant una setmana, per exemple, girin al voltant d'un eix temàtic que ens interessi potenciar:

Exemples:

-La setmana de l'Hospital: tothom ha de cuidar d'una manera o altra.

-La setmana de la Llar: tothom ha de fer-se càrrec de certes tasques relacionades amb la cura i el manteniment de la llar.

-La setmana del Mecànic: tothom ha de fer-se càrrec de tasques de construcció.

-La setmana de la Perruqueria: tothom ha de poder jugar amb l'experimentació de la pròpia imatge.

-La setmana de les Disfresses: tothom ha de poder confeccionar i experimentar amb diferents elements.

-La setmana dels Jocs Olímpics: tothom ha de poder experimentar amb activitats de tipus psicomotriu.

* Organitzar els racons no per temàtiques sinó per com volem utilitzar l'espai.

Exemple: "Espai de la Tranquil·litat/de la Calma; Espai de Moviment i Motricitat". Caldria establir uns pactes de respecte de cada ambient, però la clau, en aquest cas, estaria a afegir elements diversos en cada ambient.

Exemple:

Espai de la Calma i Tranquil·litat: *cal mantenir un ambient tranquil i relaxat, per tant, hi pot haver plastilina, colors i dibuixos, llibres, però també podem afegir material de construcció que no impliqui desplaçament, per exemple, o un espai on també es puguin fer exercicis corporals relaxats (de tipus ioga, per exemple), disfresses, etc.*

Espai de Moviment i Motricitat: *tot respectant l'ambient actiu de l'espai, es pot acompanyar les criatures per tal que no sempre corrin, per exemple, afegint galledes i sorra, material de construcció més gran, manteniment de "l'hort", disfresses, o bé música per ballar.*

Una qüestió interessant en aquest espai seria traslladar la idea que el moviment també implica consciència del propi cos i de l'espai dels altres.

Exemple: *Podeu córrer tant com vulgueu però cal que observeu també com es mouen els altres esquirols per no xocar-vos i fer-vos mal o per no ocupar tot l'espai vosaltres.*

2. Propostes metodològiques d'intervenció educativa

2.4. Quotidianitat i ús dels espais

L'objectiu fonamental d'aquesta proposta és trencar amb la lògica que als espais de tranquil·litat només hi ha coses “de nenes” i a la inversa, sinó ampliar les possibilitats i els interessos en cada ambient.

* Una altra estratègia que es pot utilitzar de manera puntual és **suprimir temporalment elements que distorsionen l'experimentació.**

Per exemple, si tot i reconfigurar els espais, la majoria de nens continuen jugant amb motos la majoria del temps, es podrien retirar les motos temporalment per tal de fomentar l'experimentació.

De nou, el problema en si mateix no són les motos però sí que considerem necessari tractar d'identificar quins elements distorsionen o dificulten l'objectiu de l'experimentació per tal de desenvolupar estratègies que la possibilitin.

Cal tenir en compte que si hi ha criatures que presenten, per exemple, més necessitats de descàrrega d'energia que la resta, una proposta relacionada amb l'objectiu ja esmentat seria acompanyar-les a canalitzar-la d'altres maneres, no solament corrent, o fent molt soroll, per exemple utilitzant propostes més vinculades a la consciència corporal pròpia (ballar, fer estiraments, etc.) i a la consciència corporal de l'altre (acompanyar la criatura que observi de quina manera utilitza l'espai per tal de tenir cura de la resta).

De la mateixa manera, si hi ha criatures que presenten una diversitat funcional o cognitiva concreta, seria interessant poder incorporar aquesta intersecció per tal que pugui accedir i experimentar aquests espais.

ESPAI LAVABOS

Per tal de potenciar que les criatures incorporin un ús del cos més igualitari i respectuós i per tal d'incidir també en un imaginari de les corporalitats més diversos, una proposta seria que tothom que hagi d'utilitzar el vàter ho faci assegut, tingui penis o vulva, hagi de fer pipi o caca. Caldrà explicar aquesta proposta i podria ser que hi hagués resistències.

Efectivament aquí entra en joc una qüestió fonamental que són els referents. És probable que les persones que acompanyen les criatures en la criança no s'asseguin per orinar (especialment aquelles amb penis), per això serà fonamental reforçar aquesta decisió de diverses maneres, per exemple:

* *Posant imatges als lavabos de criatures assegudes a la tassa.*

* *Posant imatges de corporalitats diverses als lavabos per trencar amb el binomi home/dona.*

2.5. Contes

Els contes i les històries en general són eines pedagògiques àmpliament utilitzades en l'educació infantil. Aquestes eines permeten que la criatura nodreixi el seu imaginari de diverses vivències i realitats i, per tant, permeten també que les criatures es puguin pensar a si mateixes i al món que les envolta de maneres diferents, tot sovint, a partir de la identificació amb els personatges. És per això que considerem essencial poder plantejar-nos quines són les històries que volem explicar, quins són els valors que volem transmetre, quins referents i quines maneres de veure i entendre el món volem traslladar a les criatures per tal de fomentar un imaginari de la realitat i de si mateixes més plural i divers. De nou, és probable que el centre escolar sigui l'únic lloc on les criatures puguin accedir per conèixer maneres de ser i estar al món diverses, per tant, considerem important potenciar l'accés a aquests materials.

En moltes escoles infantils s'identifica una falta de contes que mostrin de forma plural la diversitat sexual i de gènere existent en la nostra societat. Per exemple, són molt poc habituals els contes que visibilitzin les diverses maneres d'expressar el gènere, per exemple, homes femenins, dones masculines, persones trans, etc. De la mateixa manera, la majoria de catàlegs de contes disponibles no mostren la variabilitat de vivències referents a la sexualitat més enllà de l'heterosexualitat i les representacions corporals no tenen en compte la variabilitat existent més enllà de les categories "mascle o femella" hegemònics. Sens dubte, els contes són una eina fonamental al servei de l'objectiu pedagògic del centre però cal repensar els valors que transmeten, les identificacions que promouen i els usos que fem d'aquests materials.

A continuació, es formulen algunes propostes metodològiques per promoure l'ampliació de l'imaginari de les criatures.

2.5.1. Avaluació del catàleg de contes

Per poder analitzar el catàleg de contes que posem a l'abast de les criatures, quina és la variabilitat d'experiències i vivències que presenten, a l'Annex 2 es presenta un qüestionari de referència per fer servir a les escoles infantils. És una traducció del qüestionari de les escoles sueques EGALIA feta per les autores d'aquest document.

2.5.2. Catàleg de contes

Cada vegada més les editorials de literatura per infants opten més per publicar materials educatius que promoguin l'ampliació de l'imaginari de les criatures.

En aquest sentit, és força senzill trobar contes que incorporin aquests objectius educatius i fins i tot anar actualitzant el catàleg de què disposem.

**A l'Annex 1 trobareu un recull de contes ordenats temàticament per treballar aspectes educatius, sobre diversitat sexual i de gènere, realitats familiars i emocions. La majoria de contes s'emmarquen en edats d'entre els 3 i 12 anys, però molts poden ser emprats en l'àmbit de l'educació infantil en funció dels objectius educatius (per exemple, en un contacontes).*

A l'Annex 2, trobareu unes fitxes amb una sèrie d'ítems per l'anàlisi dels contes infantils.

2.5.3. Disposició i accés

Un aspecte important a l'hora de treballar amb contes és decidir prèviament per què volem utilitzar-lo, com volem que les criatures s'hi apropin, com d'accessibles volem que estiguin, etc. En aquest sentit, una opció és reconfigurar els contes en dues categories: **contes d'accés quotidià i contes d'accés concret**.

Els contes d'accés quotidià refereixen a aquelles històries que compleixen amb els objectius del projecte educatiu establert i que estarien a l'abast de les criatures. Amb aquests contes el que cerquem és promoure valors sobre diverses maneres d'estar i veure el món (rols i expressions de gènere diverses, famílies diverses, etc.). En aquest sentit, és clau fomentar que les criatures tinguin referents plurals per emmirallar-se o identificar-se amb personatges que s'adeqüin a la seva realitat. Aquests contes també ens són útils per dinamitzar activitats d'experimentació més enllà dels límits del gènere a través de les històries que s'hi expliquen.

Alguns exemples:

• El conte “Viva las uñas pintadas” pot acabar desenvolupant-se en una activitat col·lectiva en què totes les criatures es puguin pintar o decorar les ungles.

• El conte “Sirenes”, on es mostren dones trans i transvestides, es pot acabar desenvolupant en una activitat en què es mostrin fotos d'altres referents trans o una activitat en què cada criatura pugui fer-se la seva pròpia cua de sirena.

(Ambdós contes estan referenciats al catàleg de l'Annex 1.)

Tanmateix, considerem que, tot i que és necessari que els contes expliquin realitats diverses, això **no vol dir que sigui necessari eliminar contes o històries**

2.5. Contes

amb valors hegemònics. Per exemple, el problema no seria que hi hagués contes en què aparegués una família heterosexual o un conte en què les nenes portessin vestits roses i els nens samarretes blaves, el que ens resultaria problemàtic és que les criatures només tinguessin accés a aquests contes, per la qual cosa, probablement el que caldrà fer és ampliar la proposta de contes d'accés quotidià tenint en compte, per exemple, els criteris exposats anteriorment.

Els **contes d'accés concret** refereixen aquelles històries que pretenen donar a conèixer la cultura popular d'un context determinat (per exemple, “La caputxeta vermella”), però que tot sovint promouen uns valors o uns referents que no coincideixen amb els valors que volem visibilitzar o que, fins i tot, reforcen un imaginari normatiu del gènere o de les diverses maneres d'estar al món. Aquests contes, per tant, no estarien a l'abast de les criatures sinó que els exposaríem conscientment en un moment determinat, tot contextualitzant i matissant-ne el contingut. Les activitats que se'n deriven haurien de poder descentralitzar-se de la identificació amb els personatges o amb els valors que no ens semblin prou adients.

2.5.4. Explicació dels contes

Pel que fa als contes d'ús concret, s'han de poder explicar però hem d'aturar-nos a pensar com ho volem fer. Una de les principals metodologies per desenvolupar aquesta tasca educativa és la descentralització o resignificació dels elements. Es tractaria, doncs, d'explicar les històries centrant l'atenció de les criatures en les olors, les formes, els paisatges que proporciona la història i no tant en què fan o com són els personatges.

Exemple: “La caputxeta vermella”:

Desfocalitzar l'atenció que posem en el llop ferotge en contraposició a la caputxeta indefensa, i centrar-nos en altres elements: “Ostres, mireu quin bosc més gran, qui ha estat en un bosc? Quines fruites s'hi poden trobar?”, o qüestionar el que està passant: “Ostres, això que el llop es mengi l'àvia, com ho veieu?”.

Adaptar el conte per tal que la caputxeta no senti com una amenaça el llop, pot ser que el llop no es mengi l'àvia, pot ser que el caçador no obri en canal el llop, etc.

Promoure a partir del conte una activitat educativa que trenqui la identificació de la caputxeta exclusivament amb les nenes, que consisteixi a crear caputxes vermelles per a tothom.

2.6. Festes i tradicions

Les festes i tradicions formen part del llegat cultural i considerem important que les criatures coneguin aquesta cultura popular. Tot sovint, però, els continguts d'aquestes tradicions no contribueixen a fomentar els valors que considerem importants. Per tant, seguint amb el mateix argument que en el cas dels contes, caldria repensar quin lloc donem a les tradicions i com podem resignificar-les o, fins i tot, crear festes i tradicions que ens ajudin a reforçar aquells valors que considerem importants.

CLAUS A L'HORA DE REPENSAR LES FESTIVITATS I LES TRADICIONS

- **Cada centre ha de poder reflexionar sobre quines festivitats i tradicions vol celebrar:** aquesta qüestió hauria de poder formar part del projecte educatiu de cada centre. Tenint en compte que les propostes de celebració són de lliure elecció, caldria que cada centre educatiu pogués decidir què vol celebrar i de quina manera.

- **Promoció de valors:** és important que cada centre educatiu reflexioni sobre quins són els valors que vol promoure utilitzant la celebració com a estratègia i no a la inversa.

Exemple:

Reflexió inconscient: *cal celebrar Sant Jordi i Nadal.*

Reflexió conscient: *volem promoure valors com la cooperació, les cures i la diversitat, quines celebracions podríem utilitzar?*

- **Reflexions sobre el contingut de les tradicions:** tot i celebrar algunes festivitats, és necessària la reflexió sobre el contingut per tal de poder fer propostes de resignificació que vagin en consonància amb els valors que volem transmetre.

- **La identificació amb el personatge:** tot i considerar que cal traslladar a les criatures llegendes que formen part del llegat cultural, és interessant comprendre que aquesta qüestió no necessàriament s'ha d'articular des de la identificació amb els personatges. Una estratègia per desfocalitzar l'atenció del personatge tot centrant-la i en la història, podria ser, per exemple, destacar d'altres qüestions relacionades amb la història que s'està explicant.

Exemple: s'està explicant la llegenda de Sant Jordi.

Proposta inconscient: “A veure, esquirols, qui vol fer de drac/de princesa/de cavaller?”

Proposta conscient: “Quina olor fan les roses / de quin color us agraden les roses / Heu estat alguna vegada en algun castell? / Com us imagineu el castell? / Fixeu-vos quines muntanyes més altes i boniques! / Què es regala a la diada de Sant Jordi? Llibres i Roses per a tothom!”

Exemple: s’ha explicat la llegenda de Sant Jordi i es proposa una activitat.

Proposta inconscient: “Qui vol representar el personatge del drac, del cavaller, de la princesa, etc.”

Proposta conscient: “Què us sembla si ara dibuixem la vostra rosa / Què us sembla si ara fem roses de paper / què us sembla si ara tots els esquirols ens fem un escut / què us sembla si ara tots els esquirols ens fem un cap de drac?”

- Reflexions al voltant de les disfresses

Forma part de la celebració d’algunes festivitats el fet de proposar a les criatures disfressar-se. En aquest sentit, caldrà seguir tenint en compte, per una banda, el fet de disminuir la càrrega de gènere en aquests moments i, per altra banda, promoure l’experimentació en el gènere.

Tot sovint, podríem pensar que una estratègia seria deixar que les criatures es disfressin lliurement del que vulguin. El **mite de la lliure elecció**. Tanmateix, com es pot observar fàcilment, la tendència és que, tot i la bona intenció, les criatures acostumin a utilitzar disfresses segons el gènere assignat en néixer, per la qual cosa considerem que aquesta estratègia no acaba de respondre a l’objectiu inicial, que és disminuir la càrrega de gènere i fomentar l’experimentació.

PROPOSTES AL VOLTANT DE LES DISFRESSES:

- **Utilitzar disfresses no generitzades:** objectes, emocions, etc.

- **Elements no generitzats.** Per exemple, en el marc de Carnaval, que tothom porti un element amb un color determinat, jerseis o samarretes que els vagin grans, elements per tapar-se el cap, pentinats bojós o perruques, etc.

- **Disfresses generitzades intencionadament:** si seguim amb l’argumentari utilitzat en diverses ocasions, el moment de la disfressa pot ser dels únics moments en què els nens podran experimentar amb la seva feminitat, per tant, seria bo posar atenció en aquest fet i en com promoure’l.

Exemple: que tothom es pugui disfressar amb una trena i amb purpurina a la cara. Que tothom pugui utilitzar una faldilla, etc.

- Fabricar les **disfresses a classe** o disfressar-se amb el material que hi hagi a classe.

Pel que fa a les **disfresses d'ús quotidià**, cal posar atenció en els elements esmentats i en el fet que és probable que calgui dinamitzar l'accés a les disfresses per tal de promoure l'experimentació.

En l'**ús quotidià de les disfresses**, en el marc de l'experimentació, és important tenir en compte dues qüestions:

En primer lloc, hi ha criatures que mostren especial interès per experimentar amb el gènere, però pot passar també que el context familiar de la criatura no ho acabi de veure clar o fins i tot que assenyali en negatiu la criatura pel fet d'haver-ho fet. Pel que fa a la intervenció amb la família, en parlarem a l'apartat 2.8. I sobre la qüestió educativa, cada centre educatiu hauria de poder buscar estratègies per fomentar el gaudi de la criatura en el marc de l'experimentació, positivitzant aquest fet, alhora que ha de tractar de preservar la criatura en el cas que la família no doni suport als seus interessos. El gran repte d'aquestes situacions seria cercar les estratègies necessàries per preservar la dignitat i les decisions de la criatura sense perdre de vista el seu context familiar.

En segon lloc, en fomentar l'experimentació cal poder deixar en mans de les criatures si una vegada acabada l'activitat i arribada l'hora de marxar a casa prefereixen treure's la disfressa o desmaquillar-se o no. Hi haurà criatures que se sentiran còmodes marxant a casa disfressades o maquillades i n'hi haurà d'altres que preferiran no fer-ho. Cal poder estar atentes a aquesta qüestió per tal de no exposar les criatures a situacions que vagin en detriment de l'objectiu de l'experimentació, alhora que traslladem a les criatures la idea que l'espai aula és un espai de llibertat i respecte.

En relació amb les disfresses, també pot passar que una criatura vulgui posar-se algun element que no sigui adequat al context o un moment en concret. Cal comprendre que els límits també són necessaris per tal que la criatura entengui que no sempre poden fer tot allò que volen.

Exemple: en Jan es vol posar un vestit de tirants per sortir al pati a l'hivern. Proposta: com que fa fred, en Jan ha de comprendre que no pot sortir al pati en tirants perquè es pot refredar. En aquesta situació, caldria emfatitzar que el vestit és molt bonic i que és normal que se'l vulgui posar, però que fa fred i es pot constipar. Una opció seria posar-se el vestit per sobre de la roba o bé triar una altra disfressa.

IDEES PER RESIGNIFICAR LES FESTIVITATS I TRADICIONS

Nadal

Explicar el naixement de Jesús com una llegenda i, per tant, obviar tot allò que tingui a veure amb la idea de la divinitat. Es pot explicar, per exemple, el naixement d'un nen en un pessebre, on hi havia animals, etc.

Pel que fa a les nadales, una idea podria ser canviar la lletra de les cançons per tal que vagi en consonància amb la llegenda que hem explicat i amb els valors que volem traslladar.

Exemple:

“Atrapades en el gènere (Fuig, fuig, fuig). AFA Escola Fructós Gelabert.

<https://www.youtube.com/watch?v=b9VedGkhS0I>

Centrar atenció en el fet que l'època de Nadal pot ser un bon moment per regalar alguna cosa feta per elles mateixes a persones que estimen, per exemple.

Sant Jordi

De recursos per resignificar Sant Jordi n'hi ha de molts tipus, per exemple “Santa Jordina”.

Fonamentalment, en la llegenda en qüestió, es tractaria de poder repensar els rols de gènere hegemònics que s'atribueixen a la princesa i al príncep i, fins i tot, repensar l'òptica a partir de la qual expliquem com és el drac, atès que a la llegenda clàssica se'l situa en una escala de valors com a “dolent”.

Algunes idees:

Que el príncep i la princesa no estiguessin enamorats i com a amics tractessin de treballar plegades per veure com poden ajudar el poble.

Que el príncep i la princesa fossin persones amb afectes i expressions de gènere diversos. Que el drac i el poble arribessin a un pacte.

PROPOSTES D'ALTRES CELEBRACIONS I FESTIVITATS

Algunes dates assenyalades que ens poden servir a l'hora de presentar maneres d'estar al món diverses podrien ser:

28 de juny: Dia per l'alliberament de les diversitats sexuals i de gènere

L'origen d'aquesta data se situa l'any 1968 a Nova York. El 28 de juny de l'any esmentat, la policia carrega contra persones LGTBI en un bar anomenat Stonewall on persones diverses es reunien. Era un espai on podien expressar-se de manera lliure, ja que el context social era molt hostil. En aquell context, eren pràcticament diaris els assassinats, pallisses o empresonaments, especialment a homes gais, transvestits i persones trans i lesbianes. El 28 de juny hi hagué una càrrega policial a Stonewall i molta gent LGTBI va decidir col·lectivitzar-se per lluitar per les seves llibertats i el reconeixement dels seus drets. Algunes de les figures més destacades són Marsha P. Johnson, una dona trans racialitzada, i Sylvia Rivera, la seva companya de lluita, també una persona trans.

Entenent que la història en si potser no és adequada per a les edats amb què es treballa, potser sí que és un bon moment per parlar sobre els afectes diversos, les diferents expressions de gènere, etc.

8 de Març: Dia Internacional de les Dones

Aprofitant aquesta data, pot ser una bona ocasió per mostrar les diverses expressions de la feminitat (homes femenins, transvestits, dones trans, homes trans, dones masculines, dones femenines...). En aquest cas i a l'hora de traslladar a les criatures allò que volem transmetre, seria important no focalitzar en el gènere, és a dir, no parlar en concret de "dones", sinó senzillament mostrar de quines maneres diverses es pot presentar la feminitat.

Holi Festival

Altres celebracions que ens poden ajudar a fomentar l'experimentació serien, per exemple, la celebració del Holi Festival. Aquesta celebració popular d'origen hindú se centra a donar la benvinguda a la primavera. En el nostre context, s'ha popularitzat per ser una celebració en què les persones es pinten la cara i la roba de diversos colors. Podria ser una ocasió interessant per celebrar, per exemple, el "Dia de la Purpurina", en què totes les criatures puguin gaudir de disfressar-se i pintar-se, etc.

2.7. Referents

De ben segur sabem que les criatures, en procés de construcció de la seva subjectivitat i la del món que les envolta, s'emmirallen en les persones que les acompanyen en la criança, en aquells personatges que observen, etc. Aquest procés d'emmirallament o identificació es pot produir per assimilació (“Jo soc com”) o per oposició (“Jo no soc com”). És per això que considerem fonamental oferir a les criatures referents de persones diverses i de maneres diverses d'habitar el món per tal d'ampliar el ventall de possibilitats d'identificació tot contribuint que aquest procés de subjectivació estigui, d'alguna manera, envoltat de referències.

Val a dir que cal tenir en compte que totes les persones que envoltem les criatures actuem com a referents d'una manera o una altra i per això és fonamental revisar quin tipus de referents som, quins missatges traslladem a les criatures amb les nostres actituds, amb les nostres expressions de gènere, etc.

Caldria, per tant, presentar a les criatures referents que promoguin maneres d'estar al món diverses amb les quals les criatures es puguin emmirallar per tal d'ampliar el seu imaginari.

2.7.1. Què puc fer jo com a educadora?

Més que una proposta, aquest apartat pretén ser una pregunta reflexiva per mirar-nos com a referents de les criatures que acompanyem, per tal d'explorar com nosaltres mateixes, en la nostra manera d'estar a l'aula i en la nostra manera de tractar les criatures, podem ampliar l'imaginari que tenen del gènere. Val la pena pensar de quina manera nosaltres podem experimentar també amb els límits del gènere d'una manera al més genuïna possible.

És inevitable, en aquest apartat, fer-nos la següent pregunta: com vivim nosaltres el nostre gènere? Quins són els conflictes que tenim? Quin és l'aprenentatge que hem rebut en relació amb els nostres cossos, amb la nostra sexualitat? També, honestament, preguntar-nos com ens situem enfront de la diversitat? Creiem realment que els valors que les diversitats sexuals i de gènere posen a sobre de la taula són importants?

De ben segur, no existeixen respostes correctes. Els dubtes, les inseguretats, les incerteses, fins i tot les pors, formen part també de la manera en què ens habitem. La pregunta més important, per tant, seria, estem disposades a pensar-nos i, en conseqüència, pensar la resta des de mirades diverses, entenent que la diversitat ens enriqueix i ens fa més lliures?

2.7.2. Quines estratègies es poden utilitzar per visibilitzar referents diversos?

Si entenem que, probablement, les persones que envolten i acompanyen les criatures tot sovint són homes i dones que responen als models clàssics de masculinitat i feminitat, valdria la pena explorar de quina manera podem ampliar aquest imaginari per presentar a les criatures maneres diverses d'estar al món.

Algunes idees serien:

** Utilitzar recursos com ara contes com els que hem esmentat anteriorment, vídeos on apareixen persones amb expressions de gènere diverses (Drag Queens, videoclips de Freddie Mercury, David Bowie, etc.) imatges o iconografia que reforci allò que volem transmetre, etc.*

** Convidar al centre persones diverses o projectes que sapiguem que aportin aquesta diversitat.*

** Biblioteques Vivents: aquesta idea consisteix a convidar persones externes al centre, o bé per explicar un conte o bé per explicar la seva pròpia història de vida. Per exemple, una dona trans, una família homoparental, una mare sense parella, famílies que han adoptat, un noi o una noia que no responguin als rols de gènere hegemònics, etc.*

** Tallers concrets: podria ser també que es convidessin algunes persones externes al centre educatiu per tal de dur a terme alguna activitat en concret: un taller de ball, un taller de dibuix o de disfresses, etc.*

** Utilització dels personatges que les criatures legitimen (Pare Noel, Tió, Spiderman, Frozen, etc.) i representar-los per tal que facin d'altaveu de les idees que a nosaltres ens interessa traslladar, per exemple:*

Un Spiderman a qui li agrada abraçar o un Spiderman que plora, un Spiderman que voldria pintar-se les ungles. Una Frozen que es talla els cabells curt o que està cansada del vestit, etc. Construir un memory gegant amb imatges de referents de dibuixos que fan coses inesperades.

** Pensar recursos o crear-los per tal que personatges de la cultura popular, que els infants idealitzen, puguin transmetre missatges transformadors. Un exemple de recurs és la campanya que ha desenvolupat l'Ajuntament de Terrassa el Nadal del 2020, en què el rei Melcior transmet un missatge explícit perquè els nens puguin demanar les joguines que els agradin independentment del seu gènere:*

“Carta Als Reis Mags” Ajuntament de Terrassa

<https://www.youtube.com/watch?v=rwrbbA5842o>

2.8. Famílies i acompanyants en la criança

Tal com hem pogut veure, l'escola és un agent imprescindible en l'acompanyament a la criança de les criatures, però definitivament tot el pes de l'educació des d'una perspectiva de gènere no pot recaure en l'escola. Es fa evident que, en la mesura del que sigui possible, cal involucrar les famílies en el projecte educatiu del centre.

Aquest objectiu, aparentment senzill, és un dels reptes més importants als quals haurà de fer front el centre educatiu. Cercar l'equilibri entre els valors que cada escola vol transmetre amb les diferents visions i maneres d'acompanyar la criança de cada família.

Entenem per acompanyants a la criança i per famílies totes aquelles persones compromeses en l'educació i la cura de la criatura, més enllà dels progenitors.

2.8.1. Com fomentem que les famílies s'involucrin en el projecte educatiu?

Hi hauria diverses estratègies a l'hora d'involucrar les famílies en el projecte educatiu:

* Creació d'una comissió de gènere de les AFA per tal d'unificar la perspectiva en l'acompanyament a la criança de les criatures. Un espai en què les famílies que mostren interès per aquesta qüestió puguin ser participants del procés de construcció del programa educatiu, a banda que es puguin proposar projectes conjunts entre famílies, escola i infants.

Exemple de projecte format vídeo:

"Benvolgudes Majestats", Escola Fructós Gelabert

<https://www.youtube.com/watch?v=bQWsHX0BFrY>

* Creació d'una escola de famílies en què les persones que acompanyen a la criança de les criatures puguin adquirir també eines i estratègies per acompanyar-les des d'una perspectiva de gènere. Pot ser una bona oportunitat no solament per a la formació sinó també per poder facilitar un espai per compartir dubtes, pors, neguits, etc.

* Promoure trobades amb famílies per iniciativa de l'equip directiu, en què s'abordin aspectes de l'educació quotidiana i les noves propostes metodològiques.

* Aprofitar els referents familiars: pot ser que dins les famílies de l'escola hi hagi referents que ens interessi visibilitzar o aprofitar-ne l'experiència de vida per traslladar-la a l'aula. (Famílies homoparentals, mares soles, adopció, famílies amb rols de gènere no normatius, persones racialitzades, famílies migrants, etc.)

2.8.2. Què fem quan una família no veu clar el projecte educatiu del centre?

Abans d'abordar aquesta qüestió, creiem que és necessari contextualitzar la qüestió. Tot i que d'entrada pot fins i tot sorprendre'ns, cal comprendre que l'educació no és neutra i, per tant, sempre té ideologia. Entenem per ideologia aquell conjunt de valors que revesteixen els relats i les pràctiques educatives. Aquesta ideologia es forma, en el context actual a través de dos actors: el primer, en el cas de l'escola pública, són les diferents administracions involucrades. Aquest agent estableix un marc de valors general. En el context català, per exemple, estariem parlant de valors com la laïcitat o la promoció de les diversitats en general. L'altre agent implicat és el mateix centre educatiu, al qual es confereix la potestat d'incorporar i transversalitzar aquests valors de la manera que ho consideri.

Si seguim la lògica anteriorment esmentada, es fa evident que d'ideologies n'hi ha diverses i és possible que la ideologia del centre educatiu no coincideixi amb la d'algunes famílies. En comptes de veure això com un impediment, cal tractar de veure-ho com una oportunitat.

Algunes idees per a l'abordatge d'aquestes situacions:

** És necessari, en primer lloc, que l'equip docent de cada centre educatiu cregui en les potencialitats dels valors que la perspectiva de gènere ofereix, tals com: l'ampliació dels límits del gènere, per tal que les criatures puguin expressar-se lliurement independentment del seu gènere i la promoció de la diversitat afectiva, atès que ofereix l'oportunitat de pensar els afectes des d'un lloc més ampli i més respectuós amb les necessitats de cada criatura, etc.*

** Comprendre que el dissens existirà sempre perquè també hi ha diferents ideologies.*

** Tractar d'evitar posicionaments moralistes o fiscalitzadors amb aquelles famílies que aparentment no comparteixen els valors del centre educatiu.*

** Fomentar la capacitat de diàleg amb les famílies.*

2. Propostes metodològiques d'intervenció educativa

2.8. Famílies i acompanyants en la criança

** Explorar i veure quina és la situació o la demanda que tenen les famílies que no comparteixen els valors que proposa la perspectiva de gènere.*

** Explorar què entra en joc en aquesta oposició aparent (creences, manca d'informació, neguits, pors, etc.) per tal de veure si és possible d'incidir-hi.*

** Tractar d'acompanyar aquestes famílies en la mesura del que sigui possible per tal d'arribar a un punt de consens.*

** Si no és possible arribar a un acord, cal valorar què es fa en cada cas.*

Creiem que, finalment, garantir la dignitat de cada criatura és l'objectiu principal. I entenem per dignitat l'accés de la criatura a un acompanyament que respecti la seva integritat, que fomenti la seva llibertat, que nodreixi el seu imaginari de diferents maneres d'habitar-se i d'estar al món perquè, amb el temps, pugui articular com vol habitar-se a si mateixa, tot acollint les característiques, els desitjos i les necessitats que la formen.

Llibres:

- Coll-Planas, G.** (2013). *Dibuixant el Gènere*. Edicions 96.
- Coll-Planas, G; Missé, M.** (2010). *El Género Desordenado*. Ed. Egales.
- Fausto-Sterling, A.** (2000). *Cuerpos Sexuados*. Ed. Melusina.
- Halberstam, J.** (1998). *Masculinidades Femeninas*. Ed. Egales.
- Missé, M.** (2018). *A la Conquista del Cuerpo Equivocado*. Ed. Egales.
- Missé, M.** (2013). *Transexualidades: Otras Miradas Posibles*. Ed. Egales.
- Platero, L.** (2015). *Trans*exualidades: Acompañamiento, Factores de Salud y Recursos Educativos*. Edicions Bellaterra.

Articles:

- Planella i Ribera, J.** (2006). *Els cossos en els discursos pedagògics*. Revista Catalana de Pedagogia.
- Disponible a: <https://www.raco.cat/index.php/RevistaPedagogia/article/view/1728>
- Rocha Sánchez, T.E.** (2009). *Desarrollo de la Identidad de Género desde una Perspectiva Psico-Social-Cultural: Un Recorrido Conceptual*. Interamerican Journal of Psychology, vol 43.
- Disponible a: <https://www.redalyc.org/pdf/284/28412891006.pdf>
- Trujillo, G.** (2015). *Pensar desde otro lugar, pensar lo impensable: hacia una pedagogía queer*. Universidad de Castilla la Mancha.
- Disponible a: https://www.researchgate.net/publication/291018695_Pensar_desde_otro_lugar_pensar_lo_impensable_hacia_una_pedagogia_queer

Guies:

- MISSÉ, M.** (2015). *Intolerancia X Género: El acoso escolar contra menores con expresiones de género diversas. Propuesta de actuación*. AMPGYL.
- Disponible a: https://www.ampgyl.org/ARCHIVO/documentos/documentos/1457442337_guia_infancia_intolerancia_genero.pdf
- PARRA, N.** (2018). *Sexualidad. Cuerpos, Identidades y Orientaciones*. Colección de guías sobre derechos sexuales y reproductivos de las mujeres jóvenes. Núm.4. Gobierno de Canarias. Instituto Canario de Igualdad.
- Disponible a: <http://www3.gobiernodecanarias.org/medusa/ecoblog/bmarsanf/files/2018/11/guia-4-sobre-derechos-sexuales-y-reproductivos-en-mujeres-jovenes.pdf>

En referència a les imatges:

- Projecte Vielma; Materials i models per a tallers d'educació sexual, diversitat sexual i de gènere. www.vielma.at
- Material Le Nine, proposta pedagògica de La Ciranda.
<https://laciranda.com/#materials>

Contes sobre fluïdesa de gènere:

Visca les ungles pintades, Alicia Acosta.

Sirenes, Jessica Love.

Las cosas que le gustan a Fran, Berta Piñán.

Oliver Button és una nena, Tomie de Paola.

El niño perfecto, Bernat Cormand.

El vestido de mamá, Dani Umpi i Rodrigo Moraes.

Cua de Sirena, Alba Barbé.

El monstre rosa, Olga de Dios.

Estereotips de gènere:

Elmer, David Mckee.

Rosa Caramel, Adela Turin.

Elenita, Campbell Geeslin.

La història del bobons amb ulleres, Adela Turín.

Nos gustamos, Juanolo.

Billy y el vestido rosa, Anne Fine.

La peluca de Luca, Helena Berenguer.

Guyi Guyi, Chen Chih-Yuan.

Piratas y Quesitos, Carmen Herrera.

Piratrans Carabarro, Sylvia Rivera.

Marta y la Sirena, M. Luisa Guerrero.

Arturo y Clementina, Adela Turín.

Per quatre cantonades de no res, Jerome Ruilier.

El niño que no quería ser azul, la niña que no quería ser rosa, Patricia Fitti.

Diversitat familiar:

Amb la Tango som 3, Justin Richardson.

Familiam XXI, Bel Bellvehi.

Maravillosas familias, M. Luisa Guerrero.

El gran libro de las familias, Mary Hoffman.

Mi papa es un payaso, Jose Carlos Andrés.

El amor de todos los colores, Lucía Moreno.

Paula tiene dos mamás, Newman Leslea.

El Frederic i les seves famílies, Mili Hernández.

Diversitat d'afectes:

El príncep i el cavaller, Daniel Haack.

Titiritesa, Xerardo Quintá.

La Princesa Li, Elena Rendeiro.

Rey y Rey, Linda de Haan.

Mi primer amor, Paola Pérez.

Mami ya no tengo frío, Lorena Mondragón.

El lapicero mágico, Luis Amavisca.
Las tres Sojas, Juan Rodríguez Matús.
El corazón de Ana, Killari Rin.
Javier i el príncipe del mar, Nimphie Knox.

Valors educatius:

La petita intolerància, Mar Pavón i Virgínia García.
De què fa gust la lluna?, Michael Grenjniec.
Orelles de papallona, Luisa Aguilar.
El peix irisat, Marcos Pfister.
Si yo tuviera una púa, Eva Clemente.
T'estimo quasi sempre, Ana Llenas.
El secret d'estimar, Sarah Emmanuelle Burg.
La gran fàbrica de les paraules, Agnes Lestrade.
Vermell o perquè el bullying no és cap broma, Jan de Kimder.
El meravellós peludiu -renudiu-xiquitiu, Beatrice Alemagna.
Los cinco desastres, Beatrice Alemagna.
Leo no es un extraterrestre, Susana Peix.

Prevenció d'abusos infantils / límits / sexualitat:

El meu cos és meu, Dagmar Geisler.
Clara y su sombra, Elisenda Pascual i Martí.
Crida ben fort, Estela, Patricia Reduán de Páramo.
Pessigolles, Alba Barbé.
Una Caperucita Roja, Marjolaine Leray.
El tesoro de Lilith, Carla Trepas Casanovas.
Sexo es una palabra divertida, Cory Silverberg.

Emocions:

Per què plorem?, Fran Pintadera.
El monstre de colors, M. Rosa Vidiella.
Paraules dolces, Carl Norac.
De què té por el ratolí?, Emily Gravett.
Menjapors, Jorge Zentner.
Recepta de pluja i sucre, Mónica Gutiérrez.
La cosa que más duele en el mundo, Paco Liván.

Autoexploració, autoestima i apoderament:

D'on venen les idees?, Jordi Amenós.
Què en fas, d'un problema?, Kobi Yamada.
Me aburro, Carmela Trujillo.
Salvatge, Emily Hughes.
Yo voy conmigo, Raquel Díaz Reguera.

Famílies			
	SÍ	NO	QUANTS?
Pares presents i fent les cures de les criatures			
Mares presents i fent les cures de les criatures			
Criatures amb una mare i un pare			
Criatures amb dues mares o dos pares			
Criatures en família monoparental			
Criatures que conviuen amb família extensa			
Criatures que viuen en centres			
Criatures que sempre viuen en un mateix lloc			
Criatures que viuen en llocs diferents cada setmana			
Criatures que han perdut la mare o el pare			

Amistat			
	SÍ	NO	QUANTS?
Amistat entre nens			
Amistat entre nenes			
Amistat entre nens i nenes			
Amistat entre persones grans i menors			

Etnicitat, cultura, religió i creences			
	SÍ	NO	QUANTS?
Criatures i adultes amb pell clara			
Criatures i adultes amb pell fosca			
Famílies amb criatures amb el mateix color de pell			
Famílies amb criatures amb diferent color de pell			
Simbologia, atuellts culturals o religiosos			
Festes i tradicions culturals/religioses			
Sense tradicions ni festivitats ni símbols culturals/religiosos			

Cossos			
	SÍ	NO	QUANTS?
Criatures o adults amb cossos grans			
Persones amb cossos no normatius (nens amb pèls, nens amb els cabells llargs, nens amb mames...)			
Criatures sense diversitat funcional			
Criatures que desafien les normes de funcionalitat a partir de la seva forma de ser			
Criatures amb diversitat funcional visible (ulleres, cadira de rodes, suport per caminar...)			
Criatures o persones amb cossos que no s'assignen a mascle o femella			

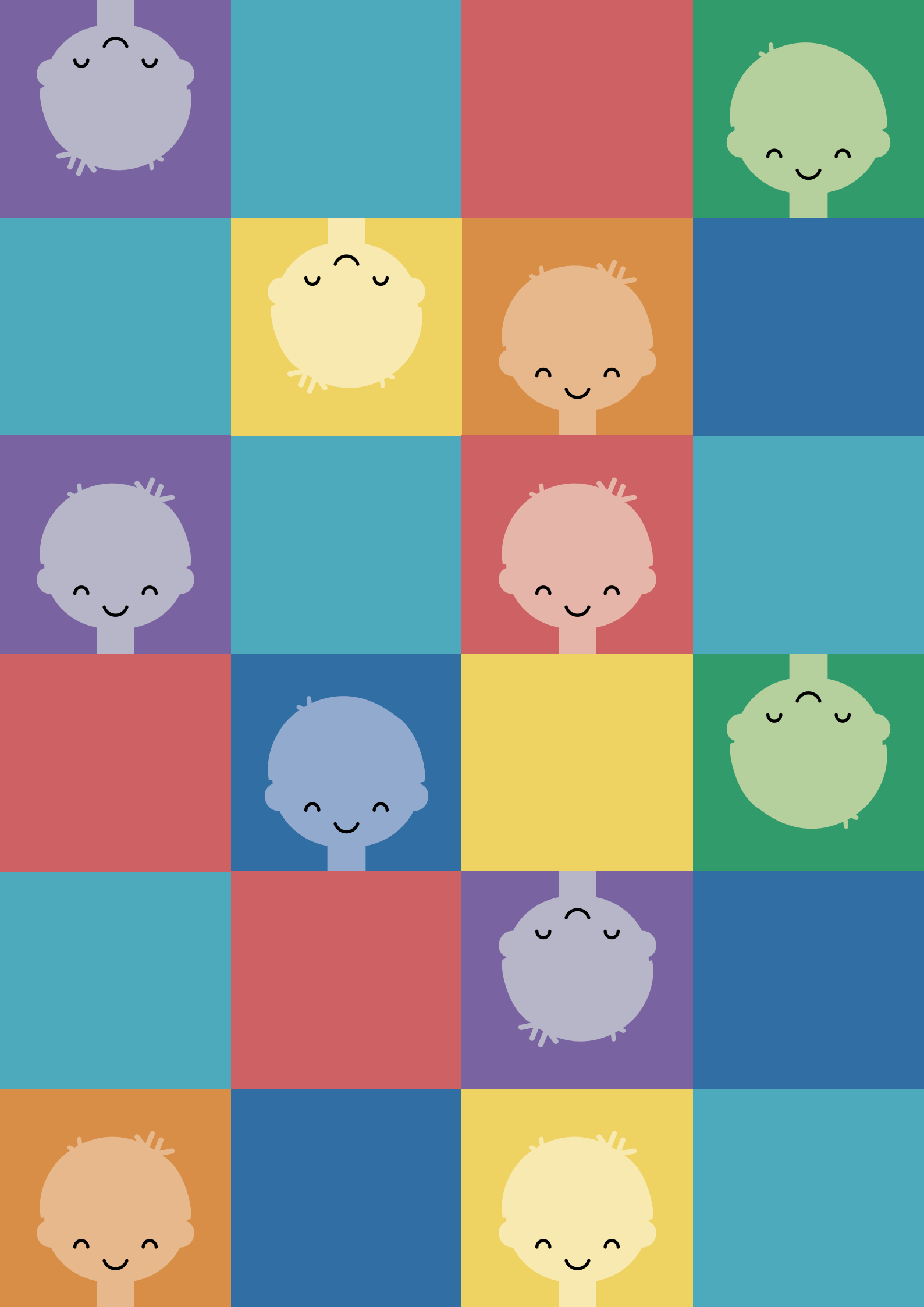
Gènere: identitat de gènere i expressió de gènere			
	SÍ	NO	QUANTS?
Personatges principals que no es puguin identificar (per les lectores) com a nen o nena			
Una o més nenes com a personatge principal			
Un o més nens com a personatge principal			
Criatures o adults que tinguin una expressió de gènere oposada al seu gènere assignat			
Criatures o adults que no s'identifiquin amb una identitat de gènere fix			
Nens empàtics i que cuidin els altres			
Nenes empàtiques i que cuidin els altres			
Nenes que prenguin la iniciativa, resolguin problemes o siguin valentes			
Nens que prenguin la iniciativa, resolguin problemes o siguin valents			
Nens que es descriguin com a amables, dolços i guapos			
Nenes que es descriguin com a amables, dolces i guapes			
Nens que portin els colors de l'Arc de Sant Martí o colors assignats al gènere femení			
Nenes que portin els colors de l'arc de Sant Martí o colors assignats al gènere masculí			

Gènere: identitat de gènere i expressió de gènere

	SÍ	NO	QUANTS?
Nens que plorin quan estant tristos			
Nenes que plorin quan estant tristes			
Nenes que mostrin ràbia quan estan enfadades			
Nens que mostrin ràbia quan estan enfadats			
Nens amb vestit o amb vestimenta femenina			
Nens vestits de color rosa, lila...			
Nenes sense pestanyes i cabells curts			
Nenes amb vestimenta masculina			

Afectes

	SÍ	NO	QUANTS?
Afectes entre dues nenes o dones			
Afectes entre dos nens o homes			
Afectes entre una nena/ dona i un nen/home			
Afectes entre més de dues persones			
Afectes entre persones grans			
Afectes en què alguna persona s'identifica amb gènere neutre			

Per a més informació:

**Servei d'Igualtat i Diversitat Ciutadana
de l'Ajuntament de Mataró**

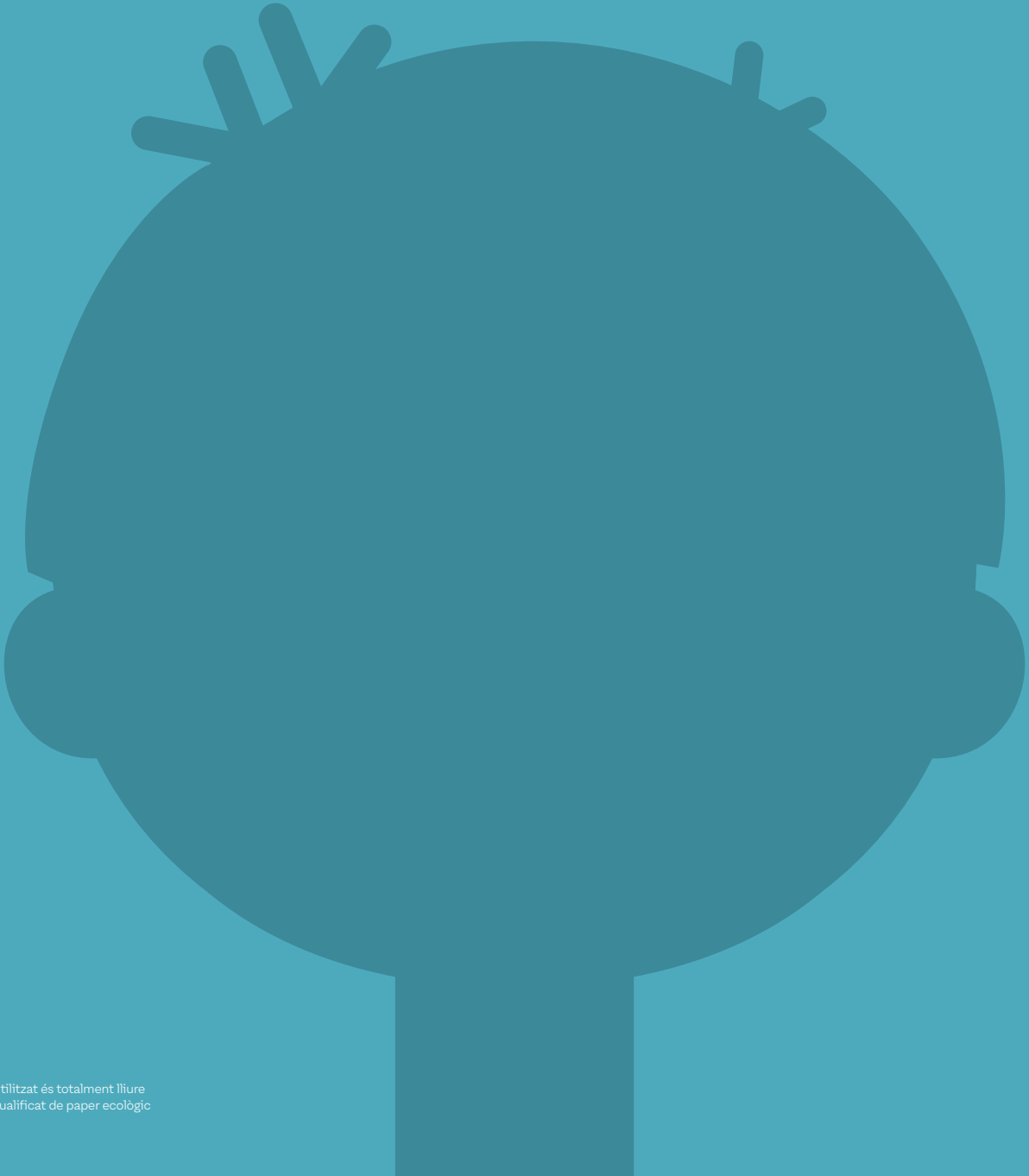
Centre per a la Igualtat, Recursos per a les Dones, i
d'Atenció a la Diversitat Sexual i de Gènere (CIRD)

Tel. 93 702 28 12

www.mataro.cat

@igualtatmataro

El paper utilitzat és totalment lliure
de clor i qualificat de paper ecològic